

Vedvarende massedemonstrationer på Cairos centrale plads, Tahrir, tvang den ægyptiske præsident Mubarak til at træde tilbage. Med ham faldt andre af de arabiske diktatorer

Det arabiske forår: Demokrati, diktatur, islamisme

Desperation blandt araberne

Saddam Husseins fald udløste ikke som håbet af amerikanerne et demokratisk jordskred i den arabiske verden, sikkert fordi regimeskiftet var gennemført i kraft af en udenlandsk intervention. Det var svært at begejstre de arabiske masser med tv-billeder af amerikanske soldater i kamp i et arabisk land, også selv om der ikke var nogen sympati for Saddams diktatur.

De sociale og politiske spændinger var imidlertid stærke i næsten alle de arabiske lande. De led alle under varierende grader af politisk undertrykkelse og korrupsion med diktatoriske ledere, der i de fleste tilfælde havde siddet på magten i årevis, ja i årtier, eller med enevældige, reaktionære konger eller sheiker som i Saudi-Arabien. Bortset fra de olierige stater – Saudi-Arabien og sheik-dømmerne i Den Persiske Golf – var de desuden præget af fattigdom og arbejdsløshed. Deres befolkninger voksede tilmed stærkt, så udsigterne for de store unge generationer var mildt sagt mørke. Tilsammen skabte disse forhold en sprængfarlig situation i de fleste lande, hvor tilløb til protest blev slået ned med hård hånd af politi og sikkerhedsapparat.

Diktatorerne falder i Tunis, Ægypten, Libyen

Tre arabiske diktatorer.

Først Ægyptens Hosni Mubarak, der styrede landet fra 1981 til han blev tvunget fra magten i 2011. Året efter idømtes han livsvarigt fængsel.

Dernæst den excentriske libyske leder Moammar Gadhaffi, der styrede sit land med stor brutalitet fra 1969, til han i 2011 blev styrtet, fanget og dræbt efter en blodig borgerkrig.

Sidst syrereren Bashar al Assad, der i 2000 arvede magten i Syrien efter sin far, der havde været diktator siden 1971. I lighed med forløbet i Libyen udviklede protesterne mod Assad sig i løbet af 2011 til en egentlig borgerkrig.

Omkring årsskiftet 2010-11 udbrod der imidlertid voldsomme folkelige protester i flere arabiske lande, begyndende i Tunesien, hvor store demonstrationer tvang landets præsident gennem 25 år, Ben Ali, til at træde tilbage og flygte ud af landet.

Derefter kom det til mere eller mindre omfattende protester og uroligheder i næsten alle arabiske lande. I det folkerigeste arabiske land, Ægypten, måtte præsident Mubarak træde tilbage i februar 2011 efter mere end 30 år ved magten.

I Libyen, hvor den politiske undertrykkelse formentlig var allerstærkest, udviklede de folkelige protester sig til en blodig borgerkrig. Den libyske diktator Muammar Gadaffi, der havde fået magten ved et militærkup i 1967, forsøgte at slå protesterne ned med brutal vold, men oppositionen fik hjælp udefra. Med baggrund i en resolution fra FN, der opfordrede det internationale samfund til at beskytte den libyske civilbefolkning mod regimets overgreb, rettede fly fra NATO angreb på Gadaffis styrker og hans magtapparat. Også danske fly deltog i disse angreb, som knækkede regimet og gjorde det muligt for oprørerne at overtage magten og pågribe Gadaffi, der blev dræbt.

De kræfter, der væltede regimerne i Tunis, Ægypten og Libyen og udfordrede regimerne i de øvrige arabiske stater, var meget sammensatte, men der kan skelnes mellem to hovedtendenser. Den ene består af hovedsageligt unge, veluddannede mennesker fra middelklassen, der ønsker demokratiske styreformere og frihedsrettigheder som i Vesten. Den anden består af religiøst orienterede bevægelser som det ægyptiske muslimske broderskab, og den har langt stærkere appel til den jævne arabiske befolkning.

I Ægypten vandt Det Muslimske Broderskab de første demokratiske valg, og en af dets ledere, Mohammed Morsi, blev præsident i 2012. Under hans ledelse syntes det muslimske broderskab at være på vej til at monopolisere al magt i Ægypten. Det førte til voldsomme protester og demonstrationer, som først standsede, da hæren tog magten ved et militærkup i 2013. Den slog hårdt ned på det muslimske broderskab, som blev forbudt.

Dermed havde Ægypten atter fået et militærdiktatur, der i mangt og meget lignede det regime, befolkningen havde gjort oprør mod i 2011.

I Libyen gik centralmagten i opløsning, og landet splittedes mellem forskellige stammegrupperinger med hver deres militser. Kun for Tunis lykkedes det at få et forholdsvis stabilt og demokratisk styre til at fungere.

Den syriske borgerkrig og islamismen

Den syriske krig

I Syrien havde diktatoren Bashar al Assad i 2000 overtaget præsidentembedet efter sin far, Hafez al Assad. Assad-familien repræsenterede et shia-muslimsk mindretal, de såkaldte alawitter, mens det store befolkningsflertal var sunni-muslimer. Her havde oprøret mod regimet derfor også karakter af en religiøs konflikt.

Det syriske diktatur var formentlig det mest brutale af de mellemøstlige diktaturer. Også her begyndte demonstrationer mod styret i foråret 2011. De blev af regimet mødt med hårdhændet undertrykkelse, og det resulterede i en borgerkrig, hvor Assad-regimet kom til at stå over for en vestligt orienteret demokratisk bevægelse og yderligtgående sunni-muslimske militser.

Under borgerkrigen foretog Assad massive overgreb på civilbefolkningen. Det resulterede i, at landet blev udelukket fra Den Arabiske Liga, men Kina og Syriens gamle allierede, Rusland, blokerede med deres vetoet for vidtgående resolutioner i FNs sikkerhedsråd. Det var en af grundene til, at en vestlig militær intervention som den i Libyen ikke kom på tale, men måske den mindst vigtige. Den syriske hær var for stærk til, at Vesten kunne gentage succesen fra Libyen, og den amerikanske administration under præsident Obama veg tilbage fra at intervenere militært i endnu et mellemøstligt land. Sporene fra Afghanistan og Irak skræmte.

Borgerkrigen udviklede sig til en særdeles kompliceret konflikt med mange aktører, der bekæmpede hinanden på kryds og tværs. Assad støttedes af det shia-muslimske Iran og den shia-muslimske libanesiske milits, hizbollah, der styredes og finansieredes af Iran. Fra 2016 fik Assad også bistand fra Rusland, der ydede luftstøtte til regimets tropper. Rusland ville gerne beholde de flådebaser i Syrien, det havde haft fra den kolde krigs tid. Og da først Rusland var involveret i krigen, kunne USA dårligt sætte sit luftvåben ind, for det kunne føre til konfrontationer mellem amerikansk og russisk militær.

De sunnimuslimske militser, der kæmpede mod Assad, fik støtte fra Saudi-Arabien og andre arabiske stater, og den demokratiske nationale milits, der sloges mod Assad, blev halvhjertet bakket op af USA. Hertil kom, at Syriens nordøstlige del, hvor befolkningsflertallet er kurdisk, blev erobret af kurdiske militser. Det bragte Tyrkiet ind i konflikten. Det sunni-muslimske Tyrkiet var egentlig modstander af Assad, men tyrkerne frygtede, af kurderne i Tyrkiet, der er i flertal i den sydøstlige del af landet, skulle slutte sig sammen med deres landsmænd i Syrien og Irak. En kurdisk stat, skåret ud af de kurdisk beboede dele af disse tre stater samt af Iran, er nemlig kurdernes store drøm. Derfor modarbejdede Tyrkiet kurderne.

I det lange løb var koalitionen mellem Assad, Iran og Rusland for stærk, og i foråret 2018 var borgerkrigen tilsyneladende afgjort til Assads fordel. Der var ingen fælles front, der kunne modstå regimet. Medvirkende hertil var opkomsten af en sunnimuslimsk terroristisk bevægelse, som alle borgerkrigens parter vendte sig imod, nemlig IS eller ISIS.

Krigens omkostninger for den syriske befolkning var forfærdelige. Uafhængige organisationer ansløgte i foråret 2018 antallet af dræbte til 220.000. Ifølge FN var omkring halvdelen af befolkningen på ca. 23 millioner flygtet. Af dem var 6,1 million internt fordrevne og 5,6 millioner var flygtet ud af landet. Af disse sidste var langt de fleste – 3,5 millioner – i Tyrkiet, men en million opholdt sig i Libanon.

ISIS, kalifatet og terrorismen

Den stærkeste af de islamistiske bevægelser, der deltog i den syriske borgerkrig, var egentlig ikke syrisk, men internationalistisk. Forudsætningen var den opløsning af Irak, der fandt sted efter den amerikanske invasion i 2003, og den efterfølgende borgerkrig. Organisationen var en udløber af al-Qaeda og havde sit udspring i Nordirak, men fik i løbet af borgerkrigen kontrol med store, vigtige områder i Nordsyrien og antog betegnelsen 'Islamic State of Iraq and Syria', eller 'ISIS'. I 2014 fik bevægelsen også kontrol med store områder i det nordlige Irak, bl.a. storbyen Mosul, hvor sunni-muslimerne er i flertal. Den irakiske regering, der var domineret af shia-muslimer, havde ikke villet eller kunnet opnå en forståelse med det sunni-muslimske mindretal, der følte sig undertrykt. Det lettede ISIS' fremgang.

ISIS – der tog navneforandring til blot 'IS', 'Islamic State' – havde som mål at oprette et fundamentalistisk sunni-muslimsk styre i hele Mellemøsten. I 2014 udråbte bevægelsen da også 'kalifatet', og dens leder blev 'kalif'.

En kalif er at opfatte som profeten Muhammeds arvtager og efterfølger, og et kalifat skal i princippet omfatte samtlige muslimer under kaliffens religiøse og politiske ledelse. IS bekæmpede alle afvigelser fra sin egen version af islam og tilstræbte et religiøst diktatur. Al vestlig påvirkning blev selvfølgelig også bekæmpet – Vesten var i virkeligheden hovedfjenden. IS førte en helt usædvanlig – demonstrativt grusom – form for krig, hvor tilfangetagne fjender eller gidsler fik halsen skåret over, mens kameraerne kørte. Disse videoer blev lagt på nettet som et led i bevægelsens psykologiske og ideologiske krigsførelse. IS rekrutterede unge, radikaliserede muslimer fra det meste af verden til sin hellige krig og tilskyndede muslimer i Vesten til at foretage terrorangreb, hvor de kunne. Det resulterede i meget blodige massakrer på civile i bl.a. Paris og Bruxelles.

IS var imidlertid internationalt isoleret og stod fra 2015 over for en mægtig koalition. Den irakiske regering og kurdiske styrker angreb den i Irak og blev støttet af NATO-fly. I Syrien stod IS over for Assads styrker, der fra 2016 blev støttet af det russiske luftvåben. I foråret 2017 havde de syriske regeringsstyrker med russisk hjælp fordrevet IS fra bevægelsens vigtigste by i Syrien, Aleppo, og irakiske styrker generobrede i sommeren 2017 den irakiske storby Mosul. Den sidste større by under IS' kontrol, var bevægelsens 'hovedstad', Raqqa i Syrien. Den faldt i oktober 2017. I 2019 var der intet tilbage af IS som stat. Den var nu en af flere islamistiske undergrundsorganisationer.